नेपाल सरकार

संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

पुरातत्व विभाग

चालु आ.व. ०७७।०७८ को प्रथम चौमासिक प्रगति

विभाग र अन्तर्गत रहेको आयोजना तथा कार्यक्रमहरु

१. पुरातात्विक स्थल संरक्षण आयोजना
२. विश्व सम्पदा संरक्षण आयोजना
३. भुकम्पपछीको पूनःनिर्माण कार्यक्रम
४. संग्रहालयहरु (रा.सं. छाउनी, रा.कला सं. भक्तपुर, राष्ट्रिय धातुकला पाटन,मुद्रा संग्रहालय छाउनी, गोरखा संग्रहालय, कपिलवस्तु संग्रहालय)
५. ऐतिहासिक दरवारहरु (गोरखा दरवार हनुमानढोका दरवार, नुवाकोट दरवार, पाटन दरवार)

विभाग अन्तर्गत रहेको आयोजना/कार्यक्रम

- पुरातात्विक स्थल संरक्षण आयोजना

  यस आयोजनाले रहेका ७ वटै प्रदेशमा रहेका सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण सम्वर्द्धन तथा पुरातात्विक स्थलहरुको उत्खनन् तथा संरक्षण कार्य गर्दै आएको

- विश्व सम्पदा स्थल संरक्षण आयोजना

  यस आयोजनाले उपत्यकाका विश्व सम्पदा क्षेत्र भित्रका ७ वटा संरक्षित स्मारक क्षेत्रमा रहेका सम्पदाहरु र विश्व सम्पदाको सम्भाव्य सूचीमा समावेश भएका १५ वटा सम्पदाहरुको संरक्षण सम्वर्द्धन तथा व्यवस्थापन गर्दै आएको ।

- राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष(भुकम्पपछिको पुनःनिर्माण कार्यक्रम)

  भुकम्पबाट क्षति भएका सम्पदाहरुको संरक्षण तथा पुनःनिर्माण कार्य गरेको ।

आ.व. ०७७।०७८को प्रथम चौमासिकको प्रगति

पुरातात्विक स्थल संरक्षण आयोजना ब.उ.शि.नं.३२५०२१०१

वार्षिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक खर्च रु.हजारमा	प्रथम चौमासिक भौतिक प्रगति प्रतिशत	प्रथम चौमासिक वित्तिय प्रगति प्रतिशत	कैफियत
३८६२००	४३९००	४२२३	८९.७५	९.६२	कार्य सम्पन्न भएका र खरिद प्रकृय सम्पन्न भएको कार्यहरुको भुक्तानी नभएकोले वित्तिय प्रगति न्यून देखिएको

पुरातात्विक स्लल संरक्षण आयोजना तर्फ सम्पन्न भएका मुख्य मुख्य कार्यहरु

प्रदेश नं. १	बेहेरेश्वर, भद्रेश्वर मन्दिरको पुनःनिर्माण कार्य सम्पन्न।
प्रदेश नं. २	जानकी मन्दिरको संरक्षण कार्य सम्पन्न
वागमती प्रदेश	रविभवनस्थित NATHM परिसर भित्र रहेको राणाकालिन भवसंरक्षण कार्यका लागि कार्यादेश दिएको
गण्डकी प्रदेश	मुक्तीनाथ मन्दिर प्रवेशद्धारको दायाँ वायाँको सत्तल सरक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।
५ नं. प्रदेश	मजार बाबाको मन्दिर संरक्षण कार्यका लागि कार्यादेश दिएको।
कर्णाली प्रदेश	काँक्रेविहार, जुम्लाको कनकासुन्दरी मन्दिरको संरक्षण कार्य ६० प्रतिशत सम्पन्न।
सुदुरपश्चिम प्रदेश	१५ वटा कार्यक्रमहरुको लागत अनुमान तयार भईरहेको ।

आ.व. ०७७।०७८को वार्षिक प्रगति

विश्व सम्पदा स्थल संरक्षण आयोजना ब.उ.शि.नं.३२५०२१०२					
वार्षिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक खर्च रु.हजारमा	प्रथम चौमासिक भौतिक प्रगति प्रतिशत	प्रथम चौमासिक वित्तिय प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१६३००	११७००	१६६	१००	०	प्रथम चौमासिकमा रकम खर्च नहुने भएकोले वित्तिय लक्ष्य ० राखीएको

विश्व सम्पदा स्थल संरक्षण आयोजना तर्फ सम्पन्न भएका मुख्य मुख्य कार्यहरु	
संरक्षण कार्य	विश्व सम्पदाको सम्भावित सूचिमा समावेश मस्तांग एक्लेभट्टी काकनिंगवा स्थित Petroglphy सरक्षण गर्ने (काली गण्डकी नदीमा तटबन्ध गर्ने) कार्यादेश दिएको ।
अध्ययन अनुसन्धानका कार्यहरु	५ वटा विश्व सम्पदाको अन्य अध्ययन अनुसन्धानका कार्यहरुको लागि परामर्शदाता छनौट कार्य भईरहेको ।

आ.व. ०७७।०७८को वार्षिक प्रगति

राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष(भुकम्पपछिको पुनःनिर्माण कार्यक्रम) ब.उ.शि.नं. ३९२००१२

वार्षिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक खर्च रु.हजारमा	प्रथम चौमासिक भौतिक प्रगति प्रतिशत	प्रथम चौमासिक वित्तिय प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१७३६६५६	५७९३९४	९२५३५	८४.१६	१६	

राष्ट्रिय पुनःनिर्माण प्राधिकरण कोष(भुकम्पपछिको पुनःनिर्माण कार्यक्रम) बाट सम्पन्न भएका मुख्य मुख्य कार्यहरु

संरक्षण तथा पुनःनिर्माण	प्रथम चौमासिक अवधिमा टेकु पचली भैरव मन्दिर परिसरको द्योंछे , गोरखा जिल्ला पालुङ्गटार वडा न ६स्थित कलात्मक पौवा, शखमुल ललितपुरस्थित क्रियापुत्रि पाटी , ललितपुर गुईतटोलस्थित प्रथमश्री महाविहार, ल पु ८ स्थित सुवालस्थित गणेश मन्दिर ,भिमेश्वर न पा १ चरीकोटस्थित चरीघ्यांग गुम्वा , दक्षिणकाली न पा ६ स्थित उग्रचण्डी भगवती मन्दिर , भक्तपुरस्थित नगदेशस्थित गणेश मन्दिर तथा सत्तल , बुगमतीस्थित हेग्रिव मन्दिर, काठमाडौ जिल्ला मैतीदेवी मन्दिरको उत्तरतर्फको मयूरकुण्ड सगैको पाटी सहित १० वटा सम्पदाहरुको संरक्षण तथा पुनःनिर्माण कार्य सम्पन्न भएको । (हालसम्म ४६५ वटा सम्पदाको संरक्षण तथा पुनःनिर्माण कार्य सम्पन्न भएको)

आ.व. ०७७।०७८को वार्षिक प्रगति

पुरातत्व विभाग ब.उ.शि.नं. ३२५०२०११ (कपिलवस्तु तिलौराकोटको जग्गा अधिग्रहण सहित)

वार्षिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक बजेट रु. हजारमा	प्रथम चौमासिक खर्च रु.हजारमा	प्रथम चौमासिक भौतिक प्रगति प्रतिशत	तेस्रो चौमासिक वित्तिय प्रगति प्रतिशत	कैफियत
१८९१००	१४४५७	१५३९५	१००	१०५	तलव भत्तामा खर्च भएको

कपिलवस्तुको जग्गा अधिग्रहणका लागि चालु आ.व. ०७७।०७८ मा विनियोजित रकम रु. १४ करोड ९० लाखबाट खरिद गरिने जग्गाको कित्ता नं. एकिन भए अनुसारको आवश्यक कागजात तयार भईरहेको र थप ७५ विघा जग्गा खरिद गर्नका लागि सं.प. तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयबाट सैद्धान्तिक स्वीकृतिका लागि म.प.मा पेश भएको ।

आ.व. ०७७।०७८ को नीति तथा कार्यक्रम

१.नेपाल एकीकरणको इतिहाससँग जोडिएका गढी, किल्ला र बाटोको संरक्षण गर्दै देशभरका सांस्कृतिक र ऐतिहासिक क्षेत्रलाई सांस्कृतिक एवं पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गरिनेछ

- **दुगुना गढी र मकवानपुर गढिको संरक्षण कार्यका लागि कार्यादेशको क्रममा रहेको ।**

२. जीवन्त इतिहासको रूपमा रहेको पुरातात्विक महत्वका ऐतिहासिक धरोहरको संरक्षण, सम्वद्धर्न र विकास गरिनेछ ।

- *४२ वटा निरन्तर कार्यक्रम मध्ये ३५ वटा सम्पन्न भएको हुने मध्ये जानकी मन्दिर, भोजपुरको वेहेरेश्वर र भद्रेश्वर मन्दिरको संरक्षण कार्य सम्पन्न भएको ।*

३. राष्ट्रिय संस्कृति संग्रहालय किर्तिपुरको निमार्ण कार्य अगाडि बढाइनेछ । उपयुक्त स्थानमा राष्ट्रियस्तरको वृहत शहिद पार्क निमार्ण कार्य शुरु गरिनेछ ।

- राष्ट्रिय संस्कृति संग्रहालय किर्तिपुरको निमार्ण कार्यका लागि एकिन गरिएको जग्गामा सुरक्षा पर्खाल लगाउने कार्यको खरिद प्रकृया अगाडी बढाईएको ।
- चम्पादेवी स्थित संग्रहालयलाई राष्ट्रिय सांस्कृतिक संग्रहालयका रुपमा रुपान्तरण गर्न भईरहेको Mater Plan Review सहित DPR तयार गर्न TOR तयार भएको ।
- प्रतिमूर्ति संग्रहालय निर्माणका लागि आधारपत्र संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयबाट स्वीकृत भई जग्गा उपलब्ध गराउँन शंखरापुर न.पा.लाई अनुरोध गरिएको ।

आ.व. ०७७।०७८ को नीति तथा कार्यक्रम

४. तिलौराकोटलाई विश्व सम्पदा सूचीमा समावेश गर्ने प्रकृया अगाडि बढाइनेछ ।

- नक्शांकन कार्य सम्पन्न गरी सरोकारवालाहरुसंग छलफल गरिएको ।

- कपिलवस्तुको जग्गा अधिग्रहणका लागि चालु आ.व. ०७७।०७८ मा विनियोजित रकम रु. १४ करोड ९० लाखबाट खरिद गरिने जग्गाको कित्ता नं. एकिन भए अनुसारको आवश्यक कागजात तयार भईरहेको र थप ७५ विघा जग्गा खरिद गर्नका लागि सं.प. तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयबाट सैद्धान्तिक स्वीकृतिका लागि म.प.मा पेश भएको ।

बेरुजु विवरण

- पुरातत्व विभागको बेरुजु रकम रु. २६,३०,९१,०००।–
- वेरुजु फर्छ्यौट रकम रु. ६,९३,००,०००।–
- फर्छ्यौट प्रतिशत २२.८४

बर्तमान समस्या र चुनौति

- सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३, नियमावली २०६४ र सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालयको गाईड लाईनमा उल्लेख भए अनुसार टेण्डर डकुमेन्ट तयार गर्ने र शर्तहरु राख्ने गरिएको छ । सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यालयको गाइड लाइनमा २ करोड भन्दा बढीको निर्माण कार्यका लागि मात्र Key Activities राख्ने प्रावधान रहेकोले सम्पदा संरक्षण कार्यमा अनुभव नभएका निर्माण व्यवसायीहरुले भाग लिई कार्य गर्दा पुरातात्विक मापदण्डलाई ध्यान नदिने गरेको जसले गर्दा सम्पदाको मौलिकता र संवेदनशिलतामा असर परिरहेको हुँदा यस विभागबाट गर्नु पर्ने सम्पदा संरक्षण सम्बन्धि कार्यको विशिष्टतालाई मध्यनजर गरी सम्पदाको अवस्था विभागको आवश्यकता अनुसार २ करोड सम्म लागत अनुमान भएका योजनाहरुको लागि समेत Key Activities राखी दक्ष अनुभवी निर्माण व्यवसायी छनौट गर्ने व्यवस्था हुनु पर्ने ।

- सम्पदा संरक्षण सम्बन्धि कार्यको विशिष्टतालाई मध्यनजर गरी PQ(Pre -Qualified) System लागु गर्नु पर्ने ।

- सांस्कृतिक सम्पदाहरुमा अधिकांश काठको प्रयोग भएकोले ती सम्पदाहरुको संरक्षण तथा पुनःनिर्माण कार्य भईरहेको सन्दर्भमा मिति २०७७।०२।३२ को बन मन्त्रालयको निर्णयानुसार साल प्रजातीको रुखको कटान, मुछान्, संकलन र औसार पसार हाललाई रोक्का राख्ने भनिएकोले बजारमा माग अनुसारको सालको काठ उपलब्ध हुन नसकेमा सम्पदा संरक्षण तथा पुनःनिर्माण कार्यलाई असर पर्ने भएकोले वन मन्त्रालयसंग समन्वय गरि सालको काठ उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनु पर्ने .

- बजेटको अप्रयाप्तता ।

बर्तमान समस्या र चुनौति

- बढ्दो शहरीकरण, आधुनिकिकरण र भुमीको मुल्य उच्त वृद्धिदरका कारण प्राचीन स्मारकहरुकोअतिक्रमण बढ्दै गएकोले तीं स्मारकहरुको मौलिकपन जोगाई राख्न कठिन भएको ।

- प्राचीन स्मारकहरुको बैज्ञानिक अभिलेखिकरणको अभावका साथै निजि संकलन तथा प्रदर्शनमा रहेका मुर्त तथा अमुर्त सम्पदाहरुको आधिकारीक रुपमा सूचीकरण हुन नसक्नु ।

- पुरातात्विक उत्खनन्, सम्पदा संरक्षण तथा विश्व सम्पदा स्थलको व्यवस्थापन सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय कानून निमाण एंव कार्यान्वयन प्रभावकारी नहुनु ।

- संग्रहालय व्यवस्थापन सम्बन्धि नीति तर्जुमा हुन नसक्नु ।

धन्यवाद